УДК 159.95

Ковальчук Юлія
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності «Психологія»
Національного університету «Острозька академія»,
https://orcid.org/0000-0003-0782-3264

DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi26.493

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗАЛЕЖНО ВІД ДОСВІДУ ПЕРЕБУВАННЯ В ІНШОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. *У статті представлено результати емпіричного дослідження комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі. Теоретичною основою дослідження стали когнітивний, особистісний та соціокультурний підходи, які дозволили розглядати комунікативну культуру як інтегральну психологічну якість особистості, що поєднує комунікативні вміння, толерантність, соціальний інтелект, національну та соціокультурну ідентичність, а також метакогнітивні механізми саморегуляції. Наголошено, що комунікативна культура майбутнього фахівця іноземних мов формується не лише через оволодіння мовними засобами, але й через розвиток здатності до міжкультурної взаємодії, рефлексії та усвідомлення власної культурної позиції.*

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що досвід перебування в іншомовному середовищі є важливим чинником трансформації комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов. Встановлено, що студенти, які мали досвід перебування за кордоном, демонструють вищі показники комунікативності порівняно з тими, хто такого досвіду не мав. Найвищий рівень комунікативної активності зафіксовано у респондентів із короткотривалим перебуванням в іншомовному середовищі (до одного місяця), що пояснюється підвищеною мотивацією до міжкультурної взаємодії та активізацією адаптаційних механізмів. Виявлено також позитивний вплив коротко- та середньотривалого перебування в іншомовному середовищі на розвиток комунікативної та етнічної толерантності. Водночас, довготривалий досвід перебування за кордоном не завжди супроводжується зростанням толерантності, а в окремих випадках може спричиняти зниження окремих її показників через адаптаційне виснаження, культурний стрес або внутрішню когнітивну перебудову. Подібні тенденції простежено і щодо соціального інтелекту: найбільш сприятливими для розвитку соціальних навичок та здатності до обробки соціальної інформації виявилися терміни перебування від одного до шести місяців. Особливу увагу приділено аналізу метакогнітивних переконань студентів. Встановлено, що зі збільшенням тривалості перебування в іншомовному середовищі зростають когнітивна самосвідомість, рефлексивність та, водночас, невпевненість у правильності власних суджень.

У статті зроблено висновок про те, що комунікативна культура майбутніх фахівців іноземних мов має складний багатокомпонентний характер і суттєво трансформується під впливом міжкультурного досвіду. Наголошено на необхідності впровадження у професійну підготовку студентів психолого-педагогічного супроводу, спрямованого на розвиток метакогнітивної гнучкості, соціальних навичок, толерантності та психологічної стійкості в умовах міжкультурної комунікації.

Ключові слова: *комунікативна культура, майбутні фахівці іноземних мов, іншомовне середовище, комунікативність, толерантність, соціальний інтелект, метакогнітивні переконання, національна ідентичність.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства підвищується значення ефективної міжкультурної комунікації, у межах якої провідну роль відіграють фахівці з іноземних мов. У зв'язку з цим зростає потреба у фахівцях, які будуть здатними забезпечувати повноцінну комунікацію в полікультурному та багатоконтекстному середовищі. Водночас, якість такої взаємодії значною мірою визначається сформованістю комунікативної культури як інтегративного психологічного феномена.

У сучасному світі, що характеризується глобалізацією та інтенсивною міжкультурною взаємодією, феномен комунікативної культури набуває особливої значущості. Низький рівень її сформованості може призводити до безініціативності та невміння вести конструктивний діалог. Це підкреслює, що комунікативна культура є однією з визначальних властивостей сучасної людини та займає провідне місце в її загальнокультурному і професійному становленні. Проблема формування комунікативної культури особистості є багатоаспектною, у зв'язку з чим постає необхідність саме психологічного аналізу цього феномену.

Аналіз останніх джерел і досліджень. Дослідження комунікативної культури у сучасній вітчизняній науці здійснюються в різних галузях. Зокрема, педагогічні аспекти розкрито в працях Комарової, Теличко, Потапчук, Онищук, Мірошніченко та ін. У психології структурні компоненти комунікативної культури аналізувалися в роботах Корніяки (2016). Окрему увагу приділено питанням розвитку комунікативної компетентності, психологічної готовності до міжкультурної взаємодії (Шевцова, Валенкевич, 2025), формування комунікативної толерантності, емоційного інтелекту як основи конструктивної взаємодії (Августюк, 2021; Матласевич, 2025, та ін.).

Зарубіжні вчені також внесли вагомий вклад у теоретичне підґрунтя теми. Зокрема, Холл (Hall, 1990), Гофстеде (Hofstede, 2001) розглядали культуру комунікації як феномен міжособистісної взаємодії у контексті культурних норм і відмінностей.

Наше дослідження базується на декілька психологічних підходах, у рамках яких і проводимо науковий аналіз. Так, спираючись на положення *когнітивної психології* (Пасічник, Каламаж, Августюк, Довгалюк, 2014, 2015), ми поділяємо розуміння комунікативної культури як здатності особистості свідомо будувати і регулювати власну мовленнєву поведінку. В межах *особистісного підходу* (Карпенко, 2018; Матласевич, 2025) ми фокусуємо увагу на унікальності проявів комунікативної культури, що залежать від цінностей, життєвого досвіду та соціального інтелекту фахівця. Водночас, ми беремо до уваги і *соціокультурний підхід* (Хофстеде, 2001), який підкреслює значення міжкультурної компетентності, національної ідентичності та толерантності в контексті професійної діяльності майбутніх перекладачів та викладачів іноземних мов.

Таким чином, інтегрувавши усі ці підходи, ми отримуємо комплексне розуміння сутності та структури комунікативної культури у психологічному аспекті – як інтегральної якості особистості, що передбачає внутрішні психологічні механізми, а не лише зовнішні процеси взаємодії.

Мета статті. Емпірично дослідити рівневі та структурно-змістові особливості комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі.

ISSN 2518-7503 E-ISSN 2708-1400. Поширюється за ліцензією CC-BY 4.0

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній українській науці комунікативну культуру розглядають через призму широкого спектра наукових дисциплін: філософії, психології, педагогіки, соціології та лінгвістики, що зумовлює застосовування міждисциплінарного підходу для охоплення усієї її складності та багатогранності (Панченко, 2014). З погляду такого підходу, комунікативна культура є синтезом двох фундаментальних концептів – «комунікації» та «культури». Холл навіть стверджує, що «культура сама по собі є комунікацією, а комунікація – культурою» (Hall, 1990, p.186). Це твердження вказує на нерозривний, симбіотичний зв'язок між ними. Воно передбачає, що комунікативна культура стосується не лише того, що повідомляється, але й того, як це кодується, передається та інтерпретується в межах конкретної культурної рамки (Манакін, 2012).

Сохань визначає комунікативну культуру як рівень опанування комунікативними процесами, а Халупо наголошує на її компонентному складі, що включає культуру відчуттів, мислення та мовлення (Галацин, 2019). Тимченко розглядає комунікативну культуру як систему поглядів і дій, що є способом досягнення мети під час комунікування (Тимченко, 2001). Низка вчених сходяться також на думці, що комунікативна культура є сутнісною характеристикою та показником фахової підготовки (Каверіна, 2009). Вона інтегрує в собі комунікативність, компетентність та власне культуру, виступаючи складовою духовної культури особистості (Галацин, 2019).

Наш погляд до визначення сутності змісту поняття «комунікативна культура» ґрунтується на результатах проведеного міждисциплінарного аналізу та інтегрує основі положення у психологічний підхід. Ми вважаємо, що комунікативна культура – це інтегративна, цілісна якість особистості, що є синтезом її внутрішньої диспозиції та зовнішніх поведінкових проявів. Вона відображає готовність і здатність людини до ефективної та етичної взаємодії, яка базується на: потребі та мотивації до спілкування (включаючи толерантність до інших культур та усвідомлення власної національної ідентичності); системі комунікативних знань, умінь та навичок (комунікативна компетентність); здатності до саморегуляції та усвідомлення власних комунікативних дій (метакогнітивний компонент); володінні вербальними та невербальними засобами для досягнення цілей комунікації.

Таким чином, комунікативна культура є інтегральною характеристикою особистості, яка проявляється у поведінці і спілкуванні, ставленні до себе і до інших, та забезпечує ефективну і психологічно зрілу взаємодію з іншими людьми. Подальше дослідження цього комплексного поняття вимагає інтеграції різноманітних теоретичних моделей, що дозволяють розглянути це явище з різних ракурсів – від внутрішніх психологічних механізмів до зовнішніх соціокультурних впливів.

У цьому дослідженні розглядатимуться два дослідницькі питання.

Які показники комунікативної культури простежуються у майбутніх фахівців іноземних мов?

Чи є досвід перебування (зокрема, тривалість) в іншомовному середовищі значущим предиктором комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов?

Дослідження проводилося в онлайн форматі за допомогою Google Forms. З огляду на мету та завдання дослідження, було обрано 7 психодіагностичних методик:

1) Діагностика загального рівня комунікативності;
2) Експрес-опитувальник «Індекс толерантності»;
3) Тест комунікативної толерантності;
4) Тест для дослідження соціального інтелекту (апріорна модель TSIS);
5) Опитувальник «Дослідження національної ідентичності»;
6) Методика для визначення соціокультурної ідентичності (ОСКІ);

7) Опитувальник для вивчення метакогнітивних переконань (MCQ-30).

Для емпіричного вивчення комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов доцільним є використання комплексу психодіагностичних інструментів, які охоплюють когнітивний, поведінковий, емоційно-ціннісний та соціокультурний компоненти комунікативної культури. Комунікативна культура майбутнього фахівця іноземних мов є багатовимірним феноменом, що містить здатність до ефективної міжособистісної взаємодії на основі поваги до інших, толерантності, усвідомлення власної культурної та національної ідентичності, а також соціального інтелекту та рефлексивно-метакогнітивних механізмів регуляції спілкування. Саме тому обраний діагностичний інструментарій забезпечує комплексність та валідність дослідження.

Методика *«Діагностика загального рівня комунікативності»* дозволяє визначити базовий рівень сформованості комунікативних умінь особистості: відкритість у спілкуванні, потребу у міжособистісній взаємодії, легкість встановлення контактів, уміння підтримувати діалог та адаптуватися до комунікативної ситуації. Для майбутніх фахівців іноземних мов високий рівень комунікативності є професійно значущою характеристикою, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з міжкультурною взаємодією, педагогічною чи перекладацькою комунікацією. Методика дає змогу оцінити загальний комунікативний потенціал респондентів як основу комунікативної культури.

Комунікативна культура фахівця іноземних мов передбачає готовність до прийняття культурного, етнічного та світоглядного різноманіття. Тому використання *експрес-опитувальника «Індекс толерантності»* дозволяє дослідити рівень соціальної, етнічної та особистісної толерантності респондентів. Це особливо важливо в умовах міжкультурної комунікації, де ефективність професійної діяльності значною мірою залежить від здатності уникати упереджень, проявляти повагу до інших культур і підтримувати конструктивний діалог.

На відміну від загального індексу толерантності, *«Тест комунікативної толерантності»* спрямований безпосередньо на вивчення особливостей поведінки особистості у процесі міжособистісної взаємодії. Ця методика дозволяє визначити рівень терпимості до індивідуальних особливостей співрозмовника, схильність до категоричності, домінування чи неприйняття інших. Для майбутніх фахівців іноземних мов комунікативна толерантність є необхідною умовою професійної ефективності, оскільки забезпечує психологічно безпечне та продуктивне спілкування у полікультурному середовищі.

Соціальний інтелект є важливим ресурсом для успішної комунікації, оскільки визначає здатність особистості розуміти емоції, наміри та поведінку інших людей, прогнозувати розвиток соціальних ситуацій і адекватно реагувати на них. Для майбутніх фахівців іноземних мов ця характеристика має особливе значення через необхідність ефективної взаємодії з представниками різних культур і соціальних груп. *Методика TSIS* дозволяє оцінити рівень соціальної обізнаності, соціальної перцепції та навичок соціальної взаємодії, які є важливими складниками комунікативної культури.

Для майбутніх фахівців іноземних мов сформована національна ідентичність є підґрунтям для ефективного міжкультурного діалогу, оскільки лише усвідомлення власної культури створює умови для відкритого та рівноправного сприйняття інших культур. Тому було використано *опитувальник «Дослідження національної ідентичності»*, який дав можливість виявити рівень усвідомлення респондентами своєї етнокультурної самоідентифікації.

Соціокультурна ідентичність відображає систему цінностей, норм і моделей поведінки, що визначають стиль комунікації людини. Для майбутніх фахівців іноземних мов важливим є не лише знання іноземної мови, а й здатність орієнтуватися у різних культурних контекстах, демонструвати міжкультурну чутливість і гнучкість у спілкуванні. *Методика ОСКІ* дозволяє виявити рівень сформованості цих характеристик.

Метакогнітивні переконання визначають особливості саморегуляції мислення, рефлексії та контролю власних когнітивних процесів. У структурі комунікативної культури вони відіграють важливу роль, оскільки забезпечують усвідомлення власних комунікативних стратегій, здатність аналізувати ефективність взаємодії та коригувати поведінку відповідно до ситуації. Для майбутніх фахівців іноземних мов розвинені метакогнітивні механізми є необхідними для успішного ведення діалогу, подолання комунікативних бар'єрів і професійної рефлексії. *MCQ-30* дозволяє дослідити рівень когнітивного контролю, схильність до рефлексії та особливості регуляції мисленнєво-комунікативної діяльності.

Отже, використання зазначеного комплексу психодіагностичних методик забезпечує всебічне вивчення комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов. Сукупність обраних інструментів дозволяє дослідити не лише зовнішні прояви комунікативної поведінки, а й глибинні психологічні механізми, що визначають ефективність міжособистісної та міжкультурної взаємодії.

Статистичну обробку даних здійснено із застосуванням програмного забезпечення «SPSS for Windows», Microsoft Excel 2013. Було використано коефіцієнт кореляції Спірмена та поправкою Холма – для кількісної характеристики вираженості зв'язку між психологічними показниками; метод Манна-Уітні, тест Крускала-Уоліса та поправка Бонферроні – для виявлення статистично значущих відмінностей у показниках комунікативної культури залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі.

У дослідженні взяли участь 227 студентів всіх років навчання інституту лінгвістики Національного університету «Острозька академія», серед яких: 130 студентів (57% від загальної вибірки) не мали досвіду перебування в іншомовному середовищі, 46 студентів (20%) – перебували в іншомовному середовищі тривалістю до 1 місяця, 30 студентів (13%) – перебували в іншомовному середовищі терміном від 1 до 6 місяців, та 21 студент (9% від загальної вибірки) мали досвід перебування в іншомовному середовищі понад 6 місяців.

Результати дослідження рівня комунікативності майбутніх фахівців іноземних мов, представлені в таблиці 1, свідчать про наявність певного зв'язку між досвідом перебування в іншомовному середовищі та розвиненістю комунікативних якостей.

Таблиця 1

Рівень комунікативності майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі (у%)

Рівні	Не були в іншомовному середовищі (n=130)	Перебували до 1 місяця (n=46)	Перебували 1- 6 місяців (n=30)	Перебували понад 6 місяців (n=21)
Низький	7,6	0	0	0
Середній	54,6	36,95	46,6	57,1
Високий	44,6	63,04	53,3	42,8

Як бачимо, низький рівень комунікативності виявлено лише серед респондентів, які не мали досвіду перебування в іншомовному середовищі (7,6%). У всіх інших групах (незалежно від тривалості досвіду) таких студентів не зафіксовано, що вказує на потенційну стимулювальну роль міжкультурного досвіду у розвитку комунікативності.

Загалом, одержані дані вказують на те, що перебування в іншомовному середовищі, незалежно від тривалості, сприяє зростанню комунікативності.

Цікаво, що пік комунікативної активності спостерігається саме після короткочасного перебування за кордоном, що може бути пов'язано з високим рівнем мотивації до мовленнєвої активності або позитивним культурним шоком та бажанням адаптуватися.

Зниження «високого рівня» у групі студентів із досвідом перебування в іншомовному середовищі понад 6 місяців можемо пояснити або ефектом рутинізації комунікативних ситуацій, або зміщенням акцентів із зовнішньої активності на внутрішнє осмислення.

Результати дослідження рівня толерантності майбутніх фахівців іноземних мов, залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі, дозволяють простежити цікаві тенденції у формуванні міжособистісної та міжкультурної толерантності.

Таблиця 2

Рівень толерантності майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі (у %)

Тривалість перебування в іншом.сер	Рівні	Комунік. Т	Заг.індекс Т	Етнічна Т	Соціальна Т	Т як риса особистості
Не були в іншом. серед. (n=130)	*низький*	3,07	0	4,6	3,07	0,7
	середній	41,53	94,6	70,7	90,7	93,8
	високий	55,3	5,3	24,6	6,15	5,3
Перебували до 1 місяця (n=46)	*низький*	8,7	0	0	0	4,3
	середній	28,2	86,9	52,1	91,3	78,2
	високий	63,04	13,04	47,8	8,69	17,4
Перебували 1- 6 місяців (n=30)	*низький*	3,33	3,3	6,6	0	3,33
	середній	40	86,6	60	100	83,3
	високий	56,6	10	33,3	0	13,3
Перебували понад 6 місяців (n=21)	*низький*	14,3	0	9,5	9,5	4,7
	середній	42,8	95,2	66,6	85,7	90,4
	високий	42,8	4,7	23,8	4,7	4,7

Як бачимо з таблиці 2, у всіх групах переважає середній рівень загальної толерантності: від 86,6% (1-6 міс.) до 95,2% (понад 6 міс.). Високий рівень загального індексу толерантності найчастіше виявляється у студентів, які перебували в іншомовному середовищі до 1 місяця (13,04%) або 1-6 місяців (10%), тоді як серед тих, хто не мав досвіду перебування або перебував понад 6 місяців, ці показники є мінімальними (5,3% і 4,7%).

Найвищі показники високої комунікативної толерантності також виявлені у тих, хто перебував в іншомовному середовищі до 1 місяця (63,04%) або 1-6 місяців (56,6%). У студентів, які не мали такого досвіду, цей рівень становить 55,3%, тоді як найнижчий показник високого рівня зафіксовано у групі з досвідом понад 6 місяців (42,8%).

Ті ж самі тенденції спостерігаємо і щодо інших компонентів толерантності.

Одержані дані свідчать про те, що тривале перебування в іншомовному середовищі не завжди гарантує підвищення комунікативної толерантності – ймовірно через адаптаційні труднощі, стресові міжкультурні ситуації або когнітивну перебудову переконань. Звідси можемо зробити висновок, що оптимальними для розвитку комунікативної толерантності є стислі терміни занурення в іншомовне середовище, які не викликають перевтоми або культурної фрустрації, але стимулюють адаптивну взаємодію.

Як видно із таблиці 3, найсприятливіший вплив на розвиток соціального інтелекту простежується у студентів, які перебували за кордоном від 1 до 6 місяців – у них найбільш розвинена здатність обробляти соціальну інформацію та розвинені соціальні навички. Досвід понад 6 місяців не сприяє помітному зростанню жодного компонента соціального інтелекту і часто супроводжується зниженням рівнів, що потребує подальшого дослідження – можливо, виникає ефект адаптаційного виснаження або розчарування. Найуразливішою

ISSN 2518-7503 E-ISSN 2708-1400. Поширюється за ліцензією CC-BY 4.0

сферою виявилася соціальна обізнаність – навіть досвід перебування в іншомовному середовищі не забезпечує її зростання, що свідчить про необхідність цілеспрямованого розвитку емпатії, моральної чутливості, культурного такту у процесі професійної підготовки.

Таблиця 3

Рівень соціального інтелекту майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі (у %)

Тривалість перебування в іншом.сер.	Рівні	Обробка соціальної інформації	Соціальні навички	Соціальна обізнаність
Не були в іншомовному середовищі (n=130)	Низький	30,76	60,76	82,3
	Середній	33,84	31,53	10
	Високий	35,38	7,69	7,7
Перебували до 1 місяця (n=46)	Низький	30,43	32,6	73,9
	Середній	36,95	43,4	17,4
	Високий	32,6	23,9	8,7
Перебували 1-6 місяців (n=30)	Низький	16,7	33,3	80
	Середній	33,3	53,3	16,6
	Високий	50	13,3	3,3
Перебували понад 6 місяців (n=21)	Низький	28,5	42,8	85,7
	Середній	42,8	38,1	9,5
	Високий	28,5	19,04	4,7

Показовим стало те, що зафіксовано високі показники національної ідентичності, а також деякої настороженості до інших етнічних груп у всіх досліджуваних групах, незалежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі, що цілком може бути пов’язано з повномасштабною війною в Україні. Адже зовнішня загроза, спричинена агресією іншої держави, часто активізує механізми національної консолідації, але паралельно посилює поляризацію "свій – чужий". У контексті війни етнічна приналежність агресора стає маркером ворожості, що може генералізуватись на інші етнічні групи, особливо у стресових умовах, коли відбувається спрощення соціального сприйняття.

Результати дослідження метакогнітивних переконань майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі представлено у таблиці 4.

Таблиця 4

Метакогнітивні переконання майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі, середні значення

	Не були в іншомовному середовищі (n=130)	Перебували до 1 місяця (n=46)	Перебували 1- 6 місяців (n=30)	Перебували понад 6 місяці (n=21)
Відсутність когніт.впевненості	11,7	11,8	12,3	13,4
Позитивні переконання щодо тривоги	10,53	10,9	11	10,4

Когнітивна самосвідомість	13,6	13,9	13,9	14,5
Негат.переконання щодо тривоги	12,9	13,3	12,8	14,2
Потреба контролювати думки	13,2	13,6	13,3	14,2

Як бачимо з таблиці 4, чим довше студенти перебували в іншомовному середовищі, тим вищий рівень невпевненості у правильності власних думок і суджень (зростання: 11,7 → 13,4). Це може бути пов'язано із зіткненням з новими соціокультурними нормами, стилями спілкування, розумінням складності міжкультурної комунікації, що знижує відчуття абсолютної правоти. Водночас, усвідомлення власних когнітивних обмежень може стимулювати розвиток рефлексивності та емпатії, що є важливими якостями зрілої комунікативної особистості.

Стабільні показники позитивних переконань щодо тривоги можуть стимулювати відповідальність у міжособистісній взаємодії, але надмірне прийняття тривоги як норми може перешкоджати відкритій комунікації.

Результати демонструють, що триваліше перебування в іншомовному середовищі може підвищити тривожність і недовіру до власних ментальних процесів (зростання 12,9 → 14,2). У короткостроковій перспективі це може перешкоджати самовираженню. Але за наявності підтримки – стимулювати метакогнітивний розвиток, що веде до усвідомленого саморегулювання в комунікації.

Для перевірки статистичної значимості виявлених відмінностей у показниках комунікативної культури студентів залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі ми спочатку провели загальний тест Крускала-Уоліса, який перевіряє наявність відмінностей між різними групами одночасно, потім виконали пост-хок аналіз методом Манна-Уітні для кожної пари.

У ході аналізу було виявлено, що деякі показники комунікативної культури змінюються залежно від досвіду перебування за кордоном. Зокрема, між тими, хто ніколи не був у іншомовному середовищі, та тими, хто мав досвід перебування до 1 місяця, або від 1 до 6 місяців, - зафіксовано статистично значущі відмінності на рівні $p < 0,05$. Це стосується, зокрема, етнічної толерантності, когнітивного та конативного компонентів національної ідентичності, соціальних навичок і соціальної усвідомленості.

Виявлені кореляційні зв'язки *у групі студентів, які не мають досвіду перебування в іншомовному середовищі*, дозволяють зробити декілька важливих висновків щодо особливостей розвитку їхньої комунікативної культури.

Отже, у студентів, які не мали досвіду перебування в іншомовному середовищі, спостерігається комунікативна активність, що не завжди супроводжується впевненістю, емоційною стабільністю та спонтанністю. Їхня комунікативна культура має потенціал для розвитку, але потребує поглиблення соціально-емоційних і метакогнітивних компонентів. Така ситуація може свідчити про компенсаторну або формальну комунікацію, у якій кількість взаємодій не завжди відповідає якості міжособистісних стосунків чи саморефлексії. Відтак, формування автентичної комунікативної культури потребує включення досвіду занурення у міжкультурне спілкування, розвитку соціальних навичок, зменшення метакогнітивної тривожності та підвищення когнітивної впевненості.

У групі студентів, які перебували в іншомовному середовищі менше 1 місяця, виявлено сильні кореляції у сфері метакогніцій, що свідчить про тісну інтегровану систему метакогнітивних переконань, де різні аспекти самосвідомості та переконань про мислення взаємопов'язані. А також виявлено обернений зв'язок між комунікативною толерантністю та

соціальною усвідомленістю (r = - 0.42). Це свідчить про певну напругу між когнітивною чутливістю до соціальних сигналів та готовністю приймати інші погляди в міжособистісній комунікації. Короткочасне перебування в іншомовному середовищі, як правило, активізує соціальну настороженість, уважність до соціальних норм, ролей, очікувань. Унаслідок цього зростає соціальна усвідомленість, здатність помічати міжособистісні нюанси, сигнали й поведінкові маркери. Однак, за недостатнього досвіду таке загострене сприймання соціальних ситуацій не трансформується в емпатійне прийняття, а навпаки – може викликати дискомфорт, внутрішню напругу, що знижує комунікативну толерантність. Крім того, недовгий досвід перебування в іншомовному середовищі ще не гарантує стійкої адаптації до культурного різноманіття. Молоді фахівці можуть усвідомлювати соціальні відмінності, але не мати досвіду їх конструктивного подолання. Це може призводити до формування оборонних стратегій у комунікації, що виявляється у зниженій готовності до терпимості та прийняття.

У студентів, які мали досвід перебування в іншомовному середовищі *від 1 місяця до 6 місяців*, як і в попередніх досліджуваних групах виявлено численні сильні позитивні кореляції у сфері метакогнітивних процесів. Важливо зазначити, що у цій групі відсутні статистично значущі негативні кореляції, а також зв'язки, що стосуються рівня комунікативності, що були помітні у попередніх групах. Це може свідчити про особливості впливу саме такого терміну перебування за кордоном.

У групі студентів, які перебували в іншомовному середовищі *понад 6 місяців,* виявлені значущі позитивні кореляції між рівнем комунікативності та відсутністю когнітивної впевненості (r = 0.717), обернений зв'язок між відсутністю когнітивної впевненості та соціальними навичками (r = - 0.725), а також обернений зв'язок між негативними метакогнітивними переконаннями та соціальною усвідомленістю (r = - 0.775).

Наведені кореляційні зв'язки свідчать про те, що довготривалий досвід перебування в іншомовному середовищі активізує як комунікативну активність, так і внутрішню рефлексивність, яка не завжди супроводжується психологічною стабільністю. Комунікативна культура студентів зазнає глибокої трансформації: від поверхневої комунікації – до усвідомленої, міжкультурно чутливої поведінки. Проте у разі недостатньо розвинених соціальних навичок або негативних метапереконань студенти можуть зіштовхнутися з кризою впевненості, що вимагає цілеспрямованої підтримки з боку освітнього процесу.

У контексті розвитку комунікативної культури це означає, що ефективне міжкультурне навчання повинно включати роботу не лише з мовними та соціальними навичками, а й з метакогнітивними установками, спрямовану на підвищення впевненості, гнучкості та емпатійності майбутніх фахівців.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На основі здійсненого аналізу виявлених кореляційних зв'язків між показниками комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов залежно від досвіду перебування в іншомовному середовищі, можна виокремити низку суттєвих тенденцій, які свідчать про складний, багатокомпонентний характер формування комунікативної культури в умовах міжкультурної взаємодії.

Результати аналізу підтверджують, що досвід перебування в іншомовному середовищі є визначальним фактором трансформації комунікативної культури. Зокрема, у студентів без досвіду перебування в іншомовному середовищі комунікативна культура формується більш поверхнево, з меншим зв'язком із глибокими когнітивними або соціальними процесами. Короткотривалий досвід перебування в іншомовному середовищі (до 1 місяця) сприяє початковій активізації рефлексивності, але ще не викликає глибокої метакогнітивної перебудови. Середньо- та довготривалий досвід (1-6 місяців і понад 6 місяців) асоціюється з інтенсифікацією метакогнітивних процесів, зростанням

комунікативної активності, але й ризиком психологічної вразливості, що має бути враховано в системі підготовки майбутніх фахівців іноземних мов.

Одержані дані свідчать про необхідність цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу розвитку комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов, який має включати: розвиток метакогнітивної гнучкості, тренінги соціальних навичок, програми психоемоційної підтримки студентів з досвідом перебування за кордоном. Таке інтегроване навчання сприятиме збалансованому формуванню комунікативної культури – не лише як функціонального набору навичок, але як стійкої особистісної якості, здатної до адаптації в міжкультурному середовищі.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Августюк М., (2021). Основні аспектні характеристики моделей емоційного інтелекту. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки».* 2021. Випуск 8. С. 3-9. https://doi.org/10.30970/PS.2021.8.1

Галацин К., Хом'як А. (2019*). Комунікативна культура майбутнього фахівця: монографія*. Луцьк: Вежа-Друк, 132 с.

Каверіна О.Г. (2009). Інтегративний підхід до формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації: теоретико-методологічний аспект: монографія. Донецьк: ООО Фірма Друк-Інфо, 275 с.

Карпенко З. (2018) *Аксіологічна психологія особистості: монографія*. Івано-Франківськ. 720с.

Корніяка О. М. (2016**)** Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. *Актуальні проблеми психології*. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія (16). С. 82-92.

Манакін В. М. (2012). *Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб*. К.: ВЦ «Академія», 288с.

Матласевич О. В., Корнійчук В. О. (2025) Роль комунікативної культури у дитячо-батьківській взаємодії та емоційній сепарації молодших школярів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Психологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2025. № 19. С. 34–41. http://doi.org/10.25264/2415-7384-2025-19-34-41

Панченко В. (2014). Комунікативна культура майбутнього фахівця: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* РОЗДІЛ ІІ. Теорія навчання, ст. 49-52. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/00020613-48bc-4958-88dd-d1b20f3912a5/content

Пасічник І. Д., Каламаж Р. В., Августюк М. М. (2014). Метакогнітивний моніторинг як регулятивний аспект метапізнання. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія. Вип. 28, ст. 3-16. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3652/1/3.pdf

Пасічник І. Д., Каламаж Р. В., Довгалюк Т. А. (2015). Мислення як метакогнітивний феномен. *Наукові записки. Серія «Психологія»*. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». Вип. 1, ст. 37-43. URL: https://psj.oa.edu.ua/articles/2015/NZ_Vyp_1_Psykhology.pdf

Тимченко І. (2001). Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Харків: Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 20 с.

Шевцова Л. С., Валенкевич О. В. (2025) Розвиток мовлення майбутніх учителів-філологів за допомогою формування соціальної компетентності. *Інноваційна педагогіка.* Вип. 90. С. 148–152 https://doi.org/10.32782/ip/90.28

Hall E.T. (1990). The Silent Language. New York: Anchor Books.
Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. 2nd ed. Thousand Oaks, CA : Sage.

REFERENCES

Avhustiuk M., (2021). Osnovni aspektni kharakterystyky modelei emotsiinoho intelektu [Key characteristics of emotional intelligence models]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia «Psykholohichni nauky».* 2021. Vypusk 8. S. 3-9. https://doi.org/10.30970/PS.2021.8.1 [in Ukrainian]

Halatsyn K., Khomiak A. (2019). Komunikatyvna kultura maibutnoho fakhivtsia: monohrafiia [The Communicative Culture of the Future Professional: A Monograph]. Lutsk: Vezha-Druk, 132 s. [in Ukrainian]

Kaverina O.H. (2009). Intehratyvnyi pidkhid do formuvannia hotovnosti maibutnikh inzheneriv do profesiinoi komunikatsii: teoretyko-metodolohichnyi aspekt: monohrafiia [An integrative approach to preparing future engineers for professional communication: theoretical and methodological aspects: a monograph]. Donetsk: OOO Firma Druk-Info, 275 s. [in Ukrainian]

Karpenko Z. (2018) Aksiolohichna psykholohiia osobystosti: monohrafiia [Axiological Psychology of the Personality: A Monograph]. Ivano-Frankivsk. 720 s. [in Ukrainian]

Korniiaka O. M. (2016) Komunikatyvna kompetentnist yak vyznachalnyi chynnyk profesiinoho samozdiisnennia vykladacha vyshchoi shkoly [Communicative competence as a key factor in the professional fulfilment of higher education lecturers]. *Aktualni problemy psykholohii.* Tom. V: Psykhofiziolohiia. Psykholohiia pratsi. Eksperymentalna psykholohiia (16). S. 82-92. [in Ukrainian]

Manakin V. M. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia: navch. Posib [Language and Intercultural Communication: A Study Guide]. K.: VTs «Akademiia», 288 s. [in Ukrainian]

Matlasevych O. V., Korniichuk V. O. (2025). Rol komunikatyvnoi kultury u dytiacho-batkivskii vzaiemodii ta emotsiinii separatsii molodshykh shkoliariv [The role of communicative culture in parent-child interaction and the emotional separation of younger schoolchildren]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» : seriia «Psykholohiia».* Ostroh : Vyd-vo NaUOA. № 19. S. 34–41. http://doi.org/10.25264/2415-7384-2025-19-34-41 [in Ukrainian]

Panchenko V. (2014). Komunikatyvna kultura maibutnoho fakhivtsia: teoretychnyi analiz [The communicative culture of the future professional: a theoretical analysis]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. ROZDIL II. Teoriia navchannia,* st. 49-52. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/00020613-48bc-4958-88dd-d1b20f3912a5/content [in Ukrainian]

Pasichnyk I. D., Kalamazh R. V., Avhustiuk M. M. (2014). Metakohnityvnyi monitorynh yak rehuliatyvnyi aspekt metapiznannia [Metacognitive monitoring as a regulatory aspect of metacognition]. *Naukovi zapysky. Seriia «Psykholohiia i pedahohika». Ostroh: Vyd-vo Nats. un-tu «Ostrozka akademiia».* Vyp. 28, st. 3-16. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3652/1/3.pdf [in Ukrainian]

Pasichnyk I. D., Kalamazh R. V., Dovhaliuk T. A. (2015). Myslennia yak metakohnityvnyi fenomen [Thinking as a metacognitive phenomenon]. *Naukovi zapysky. Seriia «Psykholohiia». Ostroh: Vyd-vo Nats. un-tu «Ostrozka akademiia».* Vyp. 1, st. 37-43. URL: https://psj.oa.edu.ua/articles/2015/NZ_Vyp_1_Psykhology.pdf [in Ukrainian]

Tymchenko I. (2001). Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv u protsesi vyvchennia predmetiv humanitarnoho tsyklu [Developing students' communication skills through the

study of humanities subjects]: avtoref. dys. … kand. ped. nauk: 13.00.04. Kharkiv: Kharkivskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. H. S. Skovorody, 20 s. [in Ukrainian]
Shevtsova L. S., Valenkevych O. V. (2025) Rozvytok movlennia maibutnikh uchyteliv-filolohiv za dopomohoiu formuvannia sotsialnoi kompetentnosti [Developing the language skills of future language teachers through the cultivation of social competence]. *Innovatsiina pedahohika.* Vyp. 90. S. 148–152. https://doi.org/10.32782/ip/90.28 [in Ukrainian]
Hall E.T. (1990). The Silent Language. New York: Anchor Books.
Hofstede, G. (2001) Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. 2nd ed. Thousand Oaks, CA : Sage.

CHARACTERISTICS OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF PROSPECTIVE FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONALS IN RELATION TO THEIR EXPERIENCE IN A FOREIGN-LANGUAGE ENVIRONMENT

Yulia Kovalchuk,
PhD student, Department of Psychology,
National University of Ostroh Academy
https://orcid.org/0000-0003-0782-3264

DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi26.493

Abstract. *The article presents the results of an empirical study examining how experience in a foreign-language environment relates to the communicative culture of future foreign language professionals. The theoretical framework is based on cognitive, personality-oriented, and sociocultural approaches, allowing communicative culture to be understood as an integral psychological characteristic that combines communicative competence, tolerance, social intelligence, national and sociocultural identity, and metacognitive self-regulation. The study emphasizes that communicative culture is formed not only through the acquisition of linguistic means, but also through intercultural interaction, reflection, and awareness of one's own cultural position.*

The empirical findings show that experience in a foreign-language environment is an important factor in the development of communicative culture. Students who had stayed abroad demonstrated higher communicative competence than those without such experience. The highest level of communicative activity was found among respondents with short-term experience abroad of up to one month, which may be explained by increased motivation for intercultural interaction and the activation of adaptive mechanisms. Short- and medium-term stays were also associated with higher communicative and ethnic tolerance. However, long-term experience abroad did not always lead to increased tolerance and, in some cases, was linked to lower indicators, possibly due to adaptation fatigue, cultural stress, or cognitive restructuring. Similar tendencies were observed in social intelligence: stays lasting from one to six months appeared to be the most favourable for developing social skills and processing social information. The analysis of metacognitive beliefs showed that longer stays in a foreign-language environment were associated with higher cognitive self-awareness and reflexivity, but also with greater uncertainty about the correctness of one's own judgments.

The article concludes that the communicative culture of future foreign language professionals is a complex, multicomponent phenomenon that is transformed under the influence of intercultural experience. The need to integrate psychological and pedagogical support into professional training is substantiated, particularly to develop metacognitive flexibility, social skills, tolerance, and psychological resilience in intercultural communication.

***Key words**: communicative culture, future foreign language specialists, foreign-language environment, communicativeness, tolerance, social intelligence, metacognitive beliefs, national identity.*

Стаття надійшла до редакції 1.05.2026.
Стаття прийнята до друку 17.05.2026
Стаття опублікована 30.05.2026